

Х. Ф. Лъвкрафт

**СВРЪХЕСТЕСТВЕНИЯТ УЖАС
В ЛИТЕРАТУРАТА**

ИЗБРАНИ ЕСЕТА, ПИСМА И ПОЕЗИЯ

София, 2020

H. P. LOVECRAFT

Essays: *Supernatural Horror in Literature; Notes on Writing Weird Fiction; Metrical Regularity*

Poetry: *A Garden; The Messenger; In a Sequester'd Providence Churchyard Where Once Poe Walk'd; The Ancient Track; On Receiving a Picture of Swans; On Reading Lord Dunsany's Book of Wonder; Sunset; Dead Passion's Flame; Life's Mystery; Christmas Greetings: To Annie E. P. Gamwell; Christmas Greetings: To Felis (Frank Belknap Long's cat); Hallowe'en in a Suburb (In a Suburb)*
Letters: *Letter to Edwin Baird; Letter to Farnsworth Wright; Letter to J. C. Henneberger*

© Издателство „Изток-Запад“, 2020

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Иван Атанасов, подбор и съставителство, 2020

© Явор Цанев, превод, 2020

© Деница Трифонова, оформление на корицата, 2020

ISBN 978-619-01-0667-8

Х. Ф. ЛЪВКРАФТ

СВРЪХЕСТЕСТВЕНИЯТ
УЖАС
В ЛИТЕРАТУРАТА

ИЗБРАНИ ЕСЕТА, ПИСМА И ПОЕЗИЯ

Превод от английски

Явор Цанев

Подбор и съставителство

Иван Атанасов

СЪДЪРЖАНИЕ

ИЗБРАНИ ЕСЕТА

СВРЪХЕСТЕСТВЕНИЯТ УЖАС В ЛИТЕРАТУРАТА / 9

I. Въведение.....	11
II. Зората на страшните истории	16
III. Ранният готически роман.....	21
IV. Апогеят на готическия роман.....	28
V. Последиците от готическата белетристика.....	34
VI. Призрачната литература на континента	43
VII. Едгар Алан По	50
VIII. Свръхестествената традиция в Америка.....	58
IX. Свръхестествената традиция на Британските острови.....	73
X. Съвременните майстори.....	84

БЕЛЕЖКИ ВЪРХУ ПИСАНЕТО НА СВРЪХЕСТЕСТВЕНИ ИСТОРИИ / 103

МЕТРИЧНАТА ЗАКОНОМЕРНОСТ / 109

ИЗБРАНА ПОЕЗИЯ

Градина.....	115
Пратеникът.....	116
Където някога е ходил По	117
Древната следа	118
При получаване на картина с лебеди	120

За четенето на „Книга на чудесата“ от Лорд Дънсейни.....	121
Залез	122
Пламъкът на мъртвата страст	123
Тайната на живота	124
Коледни пожелания	125
Хелоуин в покрайнините.....	126

ИЗБРАНИ ПИСМА

ПИСМО ДО ЕДУИН БЕЪРД / 131

ПИСМО ДО ФАРНЗУЪРТ РАЙТ / 133

ПИСМО ДО ДЖ. К. ХЕНБЪРГЪР / 135

ИЗБРАНИ ЕСЕТА

СВРЪХЕСТЕСТВЕНИЯТ УЖАС В ЛИТЕРАТУРАТА

I. Въведение

Най-старата и най-силна емоция на човечеството е страхът, а най-старият и най-силен вид страх е страхът от неизвестното. Малцина психолози биха го оспорили и признаването на тази истина трябва да затвърди завинаги автентичността и мястото на свръхестествената страшна история като литературна форма. Срещу нея са пускани всички стрели на материалистическата изтънченост, която се придържа към често изпитваните емоции и повърхностните събития, и на наивния безвкусен идеализъм, който се противопоставя на естетическия мотив и призовава за нравоучителна литература, която да издигне читателя до подходящо ниво на самодоволен оптимизъм. Но въпреки тази съпротива свръхестествената история е оцеляла, развила се е и е постигнала забележителни висоти на съвършенство, тъй като е базирана на дълбок и основен принцип, чийто повик, дори и да не е всеобхватен, неизбежно е въздействащ и неизменен за интелект, притежаващ нужната чувствителност.

Привлекателността на призрачната страховитост като цяло е твърде малка, защото изисква от читателя известна степен на въображение и способност за откъсване от обичайното битие. Малцина са достатъчно освободени от ежедневните задължения, за да реагират на отвъдни сигнали, а историите за обичайни чувства и събития или за често срещани емоционални деформации на въпросните чувства и събития винаги ще бъдат предпочитани от мнозинството – и може би с право, тъй като тези обикновени неща съставляват, разбира се, голяма част от човешкия опит. Но сред нас винаги е имало свръхсетивни хора, а понякога странна поредица от фантазии нахлува в непознати кътчета от съзнанието и на най-неподатливите, така че никаква съвкупност от рационални обяснения, реформи или фройдистки анализи не може да отмени тръпката от шепота край камината или в уединена гора. Тук имаме намесата на психологически модел или

нагласа, толкова реален и дълбоко заложен в душевните преживявания, колкото всички други човешки модели или нагласи – стар като религиозните чувства и в много аспекти тясно свързан с тях, твърде обвързан с нашето най-съкровено биологично наследство, че да загуби силното си въздействие над значителна, макар и неголяма част от човешкия род.

Първите инстинкти и емоции на човека формират реакцията му към заобикалящата го среда. Определени усещания, основани на удоволствие и болка, се изграждат около явленията, чиито причини и следствия той разбира, докато от онези, които са му необясними – а вселената е изпълнена с тях от първите му дни, – по естествен начин са изтъкани такива възплащения, удивителни тълкувания и чувства на страхопочитание и ужас, на каквито можем да попаднем при общества с наивни схващания и ограничен опит. Неизвестното, също като непредсказуемостта, се е превърнало за нашите примитивни предци в страшен и всемогъщ източник на дарове и бедствия, спохождащи човечеството по загадъчни и изцяло извънземни причини, които несъмнено принадлежат към сфери на съществуването, за които нищо не знаем и към които не принадлежим. Феноменът на сънуването също е помогнал за изграждането на представата за нереален или свръхестествен свят. Като цяло всички условия на първобитния живот на дивака са благоприятствали толкова силно усета за свръхестественото, че не може да ни учуди усърдието, с което потомствената същност на човека се е наситила с религия и суеверие. Това насищане, като недвусмислен научен факт, трябва да се разглежда на практика като постоянно, когато става въпрос за подсъзнанието и вътрешните инстинкти – защото, въпреки че областта на неизвестното от хиляди години се свива постоянно, по-голямата част от космическото пространство все още е безкраен източник на мистерия, а необятните останки от мощни наследствени асоциации продължават да витаят около всички обекти и процеси, които някога са били загадъчни, колкото и добре познати да са те сега. Нещо повече, действително съществува физиологично запечатване на старите инстинкти в нервната ни тъкан, заради което те ще

бъдат смътно действащи, дори съзнателният разсъдък да е про-
чистен от всички източници на удивление.

Понеже помним болката и смъртната опасност по-ясно от
удоволствието и защото емоциите към благотворните аспекти
на неизвестното поначало са били присвоени и официализира-
ни от традиционните религиозни ритуали, на тях се е паднал
жребият на по-тъмната и злотворна страна на космическата
тайнственост, представена предимно в народния свръхестест-
вен фолклор. Тази склонност е естествено усилена от факта, че
несигурността и заплахата винаги са тясно свързани и превръ-
щат всеки непознат свят в свят на опасности и възможни злини.
Когато към това чувство на страх и зло добавим неизбежното
очарование на удивлението и любопитството, се ражда със-
тавно тяло от силни емоции и предизвикателства към въобра-
жението, чиято жизненост трябва да устои колкото и самият
човешки род. Децата винаги ще се страхуват от тъмното, а хо-
рата с умове, чувствителни към унаследения импулс, винаги ще
потръпват при мисълта за скритите и неизмерими светове на
непознат живот, които могат да пулсират в бездната отвъд звез-
дите или неприятно да притискат собственото ни земно кълабо
в нечестиви измерения, които само мъртвите и безумните мо-
гат да зърнат.

При такава основа никой не трябва да се учудва, че същест-
вува литературата за космическия страх. Тя винаги е съществув-
вала и винаги ще съществува. Няма по-добро доказателство за
нейната устояваща жизненост от порива, който кара автори с
напълно противоположни интереси да посегнат към нея в от-
делни свои произведения, сякаш да разтоварят ума си от при-
зрачни форми, които иначе биха ги преследвали. Така Дикенс
написа няколко зловещи текста, Браунинг – скандалната поема
„Чайлд Роланд“, Хенри Джеймс – „Примката на призрака“, Д-р
Холмс¹ – изкусния роман „Елси Венър“, Ф. Марион Крофорд –
„Горната койка“ и редица други примери; г-жа Шарлот Пър-

---

¹ Оливър Уендъл Холмс (1809–1894) – американски лекар,
поет и писател, считан от съвременниците си за един от
най-добрите писатели на XIX в. – Б.р. [Всички бележки, без
изрично посочените, са на преводача.]

кинс Гилман, социален работник – „Жълтите тапети“, а хумористът У. У. Джейкъбс създаде онзи изкусен мелодраматичен къс, наречен „Маймунската лапа“.

Този тип литература на страха не бива да се смесва с другия, привидно подобен, но психологически твърде различен – литературата на чисто физическия страх и земния ужас. Разбира се, подобни текстове имат своето място, както и общоприетите или дори снизходителните и хумористични истории за духове, при които формализмът или авторовото намигване отместват действителното усещане за космически страх в най-чистия му смисъл. Истинската свръхестествена история съдържа нещо повече от тайнствено убийство, кървави кости или призрачна фигура, подрънкваща с вериги съобразно правилата. Трябва да е налична атмосферата на задъхан и необясним ужас от външни незначайни сили, необходимо е да съдържа намек, изразен сериозно и злокобно, който да стане нейна тема, на онази най-ужасна представа в човешкия мозък – злостно и специфично прекратяване или поражение на фиксираните закони на природата, които са единствената преграда срещу набезите на хаоса и демоните на непознатото пространство.

Естествено, не можем да очакваме всички свръхестествени истории да отговарят напълно на каквото и да било теоретичен модел. Творческите умове са неспокойни и най-добрите произведения имат своите недостатъци. Нещо повече, голяма част от най-отбраните свръхестествени творения са несъзнателни – проявяват се в запомнящи се фрагменти, пръснати из текста, чийто цялостен ефект може да бъде с много различна роля. Атмосферата е най-важна, защото крайният критерий за достоверност не е съответствието в сюжета, а създаването на необходимото усещане. Можем да обобщим, че свръхестествена история, която се стреми да възпитава или да произведе социален ефект, както и такава, в която накрая ужасите получават обяснение от естествен характер, не е истински разказ за космически страх; остава обаче фактът, че подобни повествования притежават в отделни свои части атмосферни щрихи, които отговарят на всички условия на истинската свръхестествена литература на ужаса. Ето защо трябва да съдим за нея не

по намерението на автора или по самото развитие на сюжета, а по емоционалното ниво, което постига в най-необичайния си момент. Ако подходящите усещания са предизвикани, такава „връхна точка“ трябва да се приема сама по себе си за свръхестествена литература, без значение колко прозаично обяснение получава тя по-нататък. Единственият тест за наистина свръхестественото е само този – дали в читателя се поражда дълбоко чувство на страх и досег с неизвестни селения и сили; умело създаден ефект на страхопочитание, когато той сякаш се ослушва за ударите на черни криле и драскането на отвъдни форми и същества по пределите на познатия ни свят. И разбира се, колкото по-пълно и цялостно една история предава тази атмосфера, толкова по-добра е тя като произведение на изкуството в сферата на свръхестественото.